

**ლევან ხალვაში, სოფიკო წულუკიძე
რატომ არ მიიჩნეოდნენ ძველი ბერძნები გრამატიკას
ნამდვილ მცნეიერებად?**

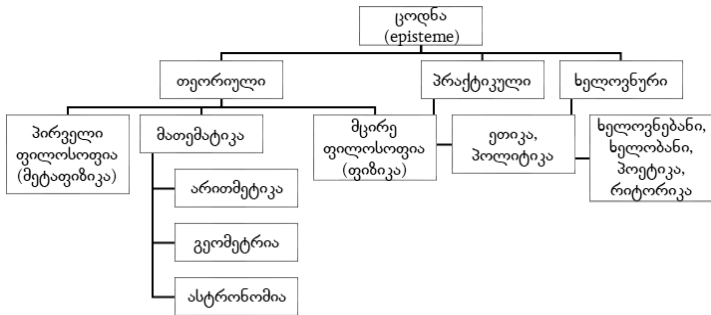
ანტიკურ ფილოსოფიაში მეცნიერებათა გარკვეული პრინციპით დახასიათებას პირველად ვხვდებით პლატონთან და უფრო გამოკვეთილი სახით არისტოტელესთან. აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ორივე ფილოსოფოსი სინამდვილეში გვთავაზობს ცოდნის (episteme) სახეთა კლასიფიკაციას და ორივესთან ნაგულისხმევი მეცნიერებათა კლასიფიკაცია იერარქიულია, რადგან უკავშირდება სამყაროს გაგებას. „ტიმეოსში“ პლატონი წერს: „მან (შემოქმედმა-ს.წ) გონიერება ჩაუნერგა სულს, სული კი ჩაუდგა სხეულს და ამნაირად აავო სამყარო“ (პლატონი, 1994: 290). მეცნიერებანი, რომლებიც სწავლობენ სამყაროს სულიერ არსს და ამიტომ წარმოადგენენ აბსტრაქტულ ცოდნას, უფრო ღირებულია, ვიდრე მეცნიერებანი, რომლებიც ეფუძნებიან გრძნობიერ აღქმას და სწავლობენ სამყაროს ფიზიკურ ნაწილს.

„სახელმწიფოს“ მე-7 წიგნში პლატონი ასახელებს ცოდნის საფუძვლებს (დარგებს), რომლებიც უყალიბებენ ადამიანს ფილოსოფიურ აზროვნებას-ჭეშმარიტების დადგენის აუცილებელ წინაპირობას; მათ შორის ოთხი დარგი: არითმეტიკა, გეომეტრია, ასტრონომია, მუსიკა მათემატიკურია, ხოლო ერთი-მეცნიერება აზროვნების კანონების შესახებ (დიალექტიკა) – ფილოსოფიური. „არითმეტიკის, გეომეტრიისა და სხვა მეცნიერებათა ცოდნა წინ უნდა უსწრებდეს დიალექტიკის შესწავლას“ (პლატონი, 2003:

280). გამოყოფილ ხუთ დარგს პლატონი განიხილავს, როგორც სხვადასხვა ხარისხის „წმიდა მეცნიერებას“ (ცოდნას, რომელიც არ ეხება ფიზიკურს): არითმეტიკა „დიდი ძალით მიაქცევს სულს უზენაესი სამყაროს მიმართ“, რადგან „აიძულებს (მას-ლ.ხ.) თავისთავად რიცხვებზე იმსჯელოს...“ (პლატონი, 2003: 266); გეომეტრიის მიზანია შეიმეცნოს მარადიული მათემატიკური ფორმები და არა ის, „რაც იბადება და კვდება“ (პლატონი, 2003: 268); ასტრონომია სწავლობს ციური სხეულების მათემატიკურ მიმართებებს და ამიტომ „აიძულებს სულს მალლა მიმართოს მზერა და მიწიდან ზეცისკენ მიუძღვის მას“ (პლატონი, 2003:271); მუსიკოსები კი „ზუსტად ისე იქცევიან, როგორც ასტრონომები, რაკილა რიცხვებს ეძებენ სმენით აღქმულ თანხმიერებაში“ (პლატონი, 2003: 274); და ბოლოს, „დიალექტიკა აგვირგვინებს მთელ ცოდნას და არ არსებობს ხელოვნება, რომელიც შეიძლებოდა მასზე მალლა დაგვეყენებინა“ (პლატონი, 2003: 273). დიალოგში „სოფისტი“ პლატონი განმარტავს გრამატიკას, როგორც „ასონიშანთა უთიერთშეწყობის ხელოვნებას“ (Платон, 1970: 375) და, ბუნებრივია, არ მიიჩნევს მას ჭეშმარიტებისკენ მიმავალ საფეხურად. პლატონისაგან განსხვავებით, რომელიც განიხილავს მხოლოდ მეცნიერულ ცოდნას, არისტოტელე ითვალისწინებს იმას, რომ მეცნიერულის გარდა ცოდნა შეიძლება იყოს პრაქტიკული და ხელოვნური, ამიტომ „მეტაფიზიკასა“ და „ნიკომახეს ეთიკაში“ წარმოდგენილი ცოდნათა კლასიფიკაცია სცილდება მეცნიერების ფარგლებს. ამასთან, პლატონის კლასიფიკაციის მსგავსად იგი იერარქიულია.

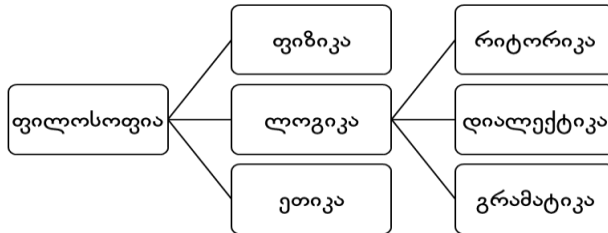
არისტოტელეს თანახმად, გონებრივი მოღვაწეობა (bios theoretike) სიცოცხლის უმაღლესი ფორმაა. ამიტომ ყოვე-

ლი ცოდნა იმდენად არის ღირებული რამდენადაც დაშორებულია პრაქტიკას ანუ არის ჭვრეტითი, წმინდა. განყენების ხარისხით თეორიული ცოდნა სამია: „პირველი ფილოსოფია“ შემდგომში მეტაფიზიკად წოდებული არის „ღვთაბრივი მოძღვრება“ პირველსაწყისებისა და პირველმიზგზების შესახებ. მათემატიკურ მეცნიერებათა შორის არითმეტიკა აღემატება გეომეტრიას და ასტრონომიას, რადგან სწავლობს რიცხვებს, რომელთაც არაფერი შეესაბამება ფიზიკურ სივრცეში.“მეორე ფილოსოფია“-ფიზიკა შეიმეცნებს ბუნებას, მაგრამ მანაც არის ჭვრეტითი, რადგან ფიზიკური საგნების შესწავლა საჭიროებს მათ დაკავშირებას პირველსაწყისებთან და პირველ მიზგზებთან (Аристотель, 1981: 61).

ამრიგად, თეორიული ცოდნა ეფუძნება მარადიულ არსებს და ამიტომ ექვემდებარება დამტკიცებას (Аристотель, 1981: 178). ის, რაც შესაძლებელია, მაგრამ არ არის აუცილებელი, მიეკუთვნება პრაქტიკულ ცოდნას ან ხელოვნებას (შემოქმედებას). არისტოტელეს კლასიფიკაცია მნიშვნელოვანია იმიტომ, რომ ავტორმა გაავლო მეტაფიზიკური ზღვარი ნამდვილ და სხვა ცოდნას შორის, გამოყო ნამდვილი ცოდნის დარგები: ფილოსოფია, არითმეტიკა,

გეომეტრია, ასტრონომია, ფიზიკა. ალბათ, ამიტომ დიონისეს გრამატიკაში ვკითხულობთ: „გრამატიკა არის პრაქტიკული ცოდნა (ემპირია) ძირითადად იმის შესახებ, რაც ნათქვამია პოეტებთან და პროზაიკოსებთან“ (Ист. линг. учений, 1980: 216). სტოელებთან, რომელთა თანახმად, ფილოსოფიური ცოდნა იყოფა სამ დარგად: ფიზიკა, ლოგიკა, ეთიკა. ლოგიკა სწავლობს ლოგოსს-მეტყველებას, რომელიც გამოხატავს აზრს და იყოფა ქვედარგებად: რიტორიკად, რომელიც წარმოადგენს მოძღვრებას მეტყველების გამოყენების შესახებ; დიალექტიკად, რომელიც არის ცოდნა მეტყველების შინაარსის (აზრების) შესახებ, და გრამატიკად, რომელიც წარმოადგენს ცოდნას მეტყველების ბგერითი მხარის შესახებ (Диоген, 1998: 280).

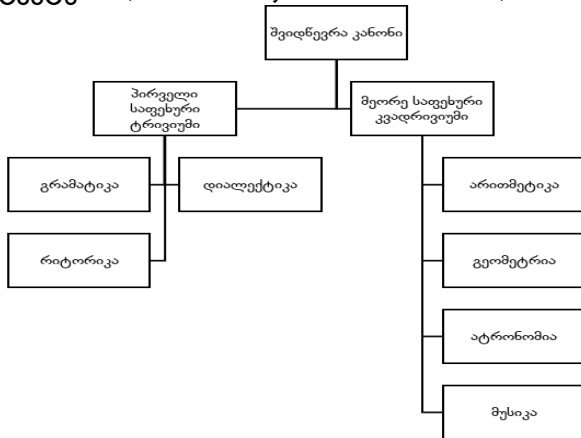

სტოელების მიხედვით გრამატიკა, როგორც ლოგიკისა და, უფრო ფართოდ, ფილოსოფიის ნაწილი, არ წარმოადგენს დამოუკიდებელ მეცნიერულ ცოდნას. მეცნიერული შეიძლება იყოს ლოგიკური ან ფილოსოფიური გრამატიკა.

ძველ რომში გრამატიკის აღიარება მოხდება არა ლოგიკის, რიტორიკის წყალობით. 146 წ. ჩ.-მდე რომაელებმა დაიპყრეს საბერძნეთი და აღმოაჩინეს თავისთვის ბერძნული კულტურა. დაიწყო ელინიზმის განვითარების მეორე, რომაული, პერიოდი, რომელიც გავრძელდება რომის იმპერიის დაშლამდე. რომაელებმა გადაიღეს ბერძნული

ლიტერატურა, ხელოვნება, ფილოსოფია, მაგრამ გამარჯვებულ იმპერიას ხელი არ აუღია საკუთარ ღირებულებებზეც. „ორ ხელოვნებას შეუძლია აიყვანოს ადამიანი აღიარების ყველაზე მაღალ საფეხურზე: ერთია მხედართსარდლის ხელოვნება, სხვა-- კარგი ორატორობა“ (Кузнецова, 1976: 3). ციცერონის ეს სიტყვები გამოხატავენ რომაელების ინტერესთა პრიორიტეტს. ბერძნებისაგან განსხვავებით რომაელებისთვის მთავარ ღირებულებას წარმოადგენდა გამარჯვება. სიბრძნეს უნდა მოეტანა გამარჯვება, ამიტომ „მათ ფილოსოფიას არაიშვიათად განსაძღვრავენ, და არც უსაფუძვლოდ, როგორც ანტიკური ფილოსოფიის აღსასრულს, მის თანდათან დაშლასა და დეგრადაციას“ (Богомолов, 1985: 243). ფილოსოფიის ნაწილებიდან (ფიზიკა, ეთიკა, ლოგიკა) ორატორისთვის საჭიროების მიხედვით ციცერონი გამოყოფდა ორს-ეთიკასა და ლოგიკას. ლოგიკურად გამართული მეტყველება ნათელს ჰფენს საქმეს, ხოლო ეთიკის ცოდნით ორატორს შეუძლია გამოიწვიოს საჭირო რეაქცია მსმენელში (Кузнецова, 1985: 99). თუ ციცერონთან აზროვნების ხელოვნება განსაზღვრავს მეტყველების ხელოვნებას, განთქმულმა რიტორმა მარკ ფაბიუს კვინტილიანმა მეტყველების ხელოვნება (რიტორიკა) გაათანაბრა აზროვნების ხელოვნებასთან (ლოგიკასთან) და ამიტომ დიდი მნიშვნელობა მიანიჭა გრამატიკასაც. იგი ურჩევს ორატორს შეისწავლოს გრამატიკის ყველა ნაწილი-ფონეტიკა, მორფოლოგია, სინტაქსი, ხოლო გეომეტრიას და მუსიკას განიხილავს დამხმარე საშუალებად (Кузнецова, 1976: 196). კვინტილიანთან რიტორიკული ცოდნა განსაზღვრავს განათლების პროცესს. ნაშრომში “Institutio oratoria“ (ორატორის განათლება) იგი გამოყოფს მჭევრმეტყველების სამ საფეხურს: მათგან პირველი ორი

გრამატიკულია – ars recte loognendi (შეთანხმებული, მთლიანი მეტყველების ხელოვნება), ხოლო მესამე – scientia bene disendi (კარგი მეტყველების ხელოვნება) – რიტორიკული (Кузнецова, 1976: 193). ამრიგად, რიტორიკის საფუძველს შეადგენს გრამატიკა და არა ფილოსოფია. აღნიშნული ეთანხმება მარკუს ვარონის გადანყვეტილებას ენციკლოპედიურ ნაშრომში „მეცნიერებანი“ დაეთმო პირველი ტომი გრამატიკისათვის, დანარჩენ რვა ტომში წარმოდგენილი არის დიალექტიკა, რიტორიკა, გეომეტრია, არითმეტიკა, ასტრონომია, მუსიკა, მედიცინა, არქიტექტურა (Ист. линг. учений, 1980: 236).

საბერძნეთისაგან განსხვავებით, რომში სწავლულებს შეეძლოთ მიეცათ გრამატიკისათვის შემდეგი შეფასებები: „გრამატიკა მეცნიერებათა შესანიშნავი საფუძველია, მჭევრმეტყველების სახელოვანი დედა“, – ვასიოდორე; „გრამატიკა მარჩენალია ყველა ხელოვნების“, – ენოდი (Уколова, 1987: 44), მაგრამ ბოეციუსისთვის, რომელმაც მიზნად დაისახა ეთარგმნა ბერძულიდან ლათინურად პლატონისა და არისტოტელეს ნაშრომები, „მარჩენალი“ ისევ ფილოსოფია იყო (Боэций, 1990: 193). ამ რომაელმა ფილო-

სოფოსმა საბოლოო სახე მისცა პლატონისა და არისტოტელეს იდეას ცოდნის შვიდი ძირითადი დარგის შესახებ, რომელიც გვიან ანტიკურ პერიოდში დაედო საფუძვლად განათლების „შვიდწევრა კანონს“. გრამატიკა დიალექტიკასთან და რიტორიკასთან ერთად შეადგენდა ამ საგანმანათლებლო პროგრამის პირველ საფეხურს – „ტრივიუმს“, ხოლო მეორე საფეხურს – „კვადრივიუმს“ წარმოადგენდნენ მათემატიკური დისციპლინები: არითმეტიკა, გეომეტრია, ასტრონომია, მუსიკა.

შვიდწევრა კანონს უნდა ჩამოეყალიბებინა ადამიანში ფილოსოფიური აზროვნება.

გამოყენებული ლიტერატურა

პლატონი, ტიმეოსი, „ირმისა“, თბ., 1994

პლატონი, სახელმწიფო, „ნეკერი“, თბ., 2003

Аристотель, Соч.в 4т., т.3, Мысль, М., 1981

Богомолов А.С., Античная философия, МГУ, М., 1985

Боэций, Утешение философией, Наука, М. 1990

Диоген Лаэртский О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов, Мысль, М., 1976

История лингвистических учений, Наука, Л., 1980

Кузнецова Т.М., Стрельникова И.П., Ораторское искусство в Древнем Риме, Наука, М., 1976

Платон, Соч, в 3т.,т.2, Мысль, М., 1970

Уколова В.И. „Последний римлянин“ Боэций, М., Наука, 1987

Levan Khalvashi, Sofiko Tsulukidze

Why didn't the ancient Greeks consider grammar to be areal science?

Summary

Ancient classifications of sciences are hierarchical. According to the Greek philosophers, grammar does not have a metaphysical basis, therefore it remains outside the real sciences.